

Гуманітарні та соціальні науки, журналістика

DOI: 10.61718/att17.02

УДК 327:395:94(100)

Ціватий Вячеслав Григорович

Кандидат історичних наук, доцент
Заслужений працівник освіти України
ORCID: 0000-0003-1505-7483

*Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин
Дійсний член (академік) Української академії геополітики та геостратегії
Дійсний член Національної академії наук і мистецтв України*

МУЗЕЙНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК НОВИЙ ТРЕНД ГАЛУЗЕВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В ПОЛІЦЕНТРИЧНОМУ СВІТОУСТРОЇ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПЛАТФОРМА ДЛЯ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР І ЦИВІЛІЗАЦІЙ (ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС)

Україна в умовах сьогодення розповідає про себе світові багатьма мовами та інструментами міжкультурного діалогу. І якщо український контекст інколи нівелюється в новинних інформаційних потоках і медіа, то українська культура, історія та дипломатія має шанс закріпитися на інституціональному рівні в середовищах професійних спільнот, зокрема і в середовищі музейному, бібліотечному та освітньо-науковому [1, с. 2-18; 6, с. 73-88].

Музейна дипломатія в умовах нових викликів і загроз сьогодення набуває особливої актуальності. В умовах повномасштабного вторгнення держави-агресора росії в Україну музейні практики і музейна дипломатія презентують інституціональну історію, усну історію, бібліотечну справу, культуру і мистецтво України у світовому публічному просторі. Музейні цінності і реалії сьогодення, які вже завтра – це музейні артефакти про російсько-українську війну – слугують соціокультурними магістралями єднання України з державами Європи та світу [2; 3, с. 99-102].

Початок ХХІ століття, з його поліцентричним світоустроєм і кардинальними змінами в соціокультурному розвитку суспільства, безумовно диктував зміни і у сфері музеєзнавства та пам'яткознавства: від змін інституціональних до змін комунікаційних, акцентувавши увагу на інноваційності музеїв і розвитку музейної справи в Україні взагалі [2].

У нових умовах трансформації сучасних міжнародних відносин, наукові бібліотеки і музеї вимушені були шукати нові, креативні, прогресивні методи науково-освітньої роботи в публічному, культурно-мистецькому і творчому просторі. У їх роботі з'являються нові форми роботи і новий інструментарій (нові інструменти): краудфандинг, фандрайзинг, краудсорсинг у контексті креативної індустрії. Саме в 2024-2026 роках музеї України перейшли на зовсім інший інституціональний рівень спілкування з відвідувачем (зміна освітньо-музейних парадигм і моделей музейної роботи), поступово поєднуючи освітній процес з інформаційно-виховним і роблячи його більш цікавим і змістовним, а також акцентуючи увагу на організаційно-педагогічних умовах ефективного використання засобів музейної педагогіки у сфері культурних і креативних індустрій [4; 5, с. 338-348].

Музейна дипломатія та музейна педагогіка повинна базуватися на суспільно вагомій цінності, які визначають поступ держави та українського народу. Вона стає реальністю, коли людина набуває статусу учасника музейної комунікації, а працівник музейної інституції, увійшовши в контакт з людиною має бути водночас і істориком, і культурологом, і педагогом, і психологом, оскільки він розпочав діяти в складній суспільній моделі комунікації – «людина – людина». Музейна дипломатія і музейна педагогіка в мондіалізованому світі забезпечує соціалізацію суспільства, посилюючи виховний потенціал як музеєзнавства, так і освітньої сфери [3, с. 99-102; 9].

Культурні та креативні індустрії в умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття особливо актуалізуються, зокрема – у контексті нового інструментарію культурної та публічної дипломатії [4]. Адже на сьогодні – культурні та креативні індустрії – це один із нових інституціональних і політико-дипломатичних підходів до розвитку творчих галузей культури: концепція терміна «креативні індустрії», технології розвитку

креативного (творчого) кластера і креативних індустрій тощо. До культурних і креативних індустрій у цілому відносяться театральні та образотворчі види мистецтва, кінематограф, телебачення і радіо, музика, видавнича справа, книги, комп'ютерні ігри, нові медіа, архітектура, дизайн, мода, реклама і музейні інноваційні простори [7, с. 32-36].

Значного сприяння інституціональному розвитку культурних і креативних індустрій в Україні надає протягом 2019-2026 років Український культурний фонд (УКФ) [4]. Але слід зауважити, що в Україні вже є досягнення музейної дипломатії у формуванні креативних (творчих) індустрій у ряді регіонів (насамперед у Києві, і ряді найбільших регіональних центрів – Одеса, Харків, Дніпро); так само креативний кластер активно розвивається у Вінниці, Тернополі, Запоріжжі, Полтаві, Кам'янці-Подільському, Хотині та Ужгороді. Музеї намагаються застосовувати нові форми комунікації, бути більш відкритими, але вже ж відчувають невідповідність часу. Проблема переформатування музеїв стала ще більш очевидною під час проведення 34-ої Генеральної асамблеї Міжнародної ради музеїв ICOM 01-07 вересня 2019 року та інших міжнародно-політичних заходів [8, с. 108-115].

Інституціональна місія музею в інформаційну добу: а) доносити не лише достовірну інформацію, а й розкривати цінність творчості (не лише художньої, а як конструктивного підходу до реальності); б) компетентнісний підхід до музейної комунікації, надання відвідувачу ролі суб'єкта комунікації, а через суб'єктність у сприйнятті – набуття власного досвіду, на якому саме і базується здатність до реалізації цінностей самовираження; в) холистичний підхід, який передбачає розвиток контекстного і критичного мислення; г) пошук точок перетину в різних культурах (на відміну від інтегративного способу взаємодії), міжкультурна і міжсвітня комунікація. Культурні та креативні індустрії – це новий інструментарій культурної та публічної дипломатії України. Музейна дипломатія, сучасні музеї та музейна педагогіка – це новий тренд галузевої дипломатії, це нова сфера культурних і креативних індустрій публічного та творчого простору України [2; 10].

Музейні професіонали та досвідчені викладачі зі всього світу акцентують увагу на тому, що: у музеї відвідувач завжди на першому місці (*Visitor-first strategy*); важливо займатись збереженням колекцій і науковими дослідженнями, але місії, візії та завдання музеїв мають бути орієнтовані на відвідувача і на той культурний продукт, який отримує, у першу чергу, місцева спільнота; доповнена і віртуальна реальність стають необхідністю у музеї, але не тому що треба розважати відвідувача і прагнути до інтерактивності заради мультимедійності; світ змінюється, змінюються діти, підлітки і молодь, змінюються підходи та інструменти освіти, змінюються посередники для сприйняття контенту; якщо музеї не будуть встигати за змінами і не будуть упроваджувати актуальні інструменти для трансляції свого контенту відвідувачам, то вони будуть отримувати контент в інших місцях – кінотеатрах, торговельних центрах, брендових магазинах тощо [4; 5, с. 37-46; 6, с. 73-88].

Завдяки сучасним технологіям та інтерактивним інсталяціям, музейні експозиції та музейні проекти є більш доступними для екскурсантів. Вони допомагають створити культурно-мистецький простір для міжкультурного діалогу та обміну ідеями між культурами, сприяючи тим самим взаємному усвідомленню та культурному збагаченню. Музейна дипломатія у 2025-2026 році розглядається як інноваційний інструмент «м'якої сили», що виходить за межі традиційного експонування колекцій. Вона перетворює музеї на активних політичних та соціальних суб'єктів міжнародних відносин.

Ключові інноваційні аспекти (станом на 2026 рік): 1) Від колекцій до людей: відбувається парадигмальний зсув від фокусу на предметах до фокусу на аудиторії. Музеї стають платформами для громадянського дискурсу та побудови емпатії між народами. 2) Міждисциплінарність та технології: інновації включають використання мультимедіа, AR/VR та AI для створення імерсивного досвіду, що долає мовні та географічні бар'єри. Наприклад, у 2025-2026 роках ICOM акцентує на адаптивності музеїв у громадах, що швидко змінюються. 3) Музейний франчайзинг та корпоратизація: глобальні мережі (на кшталт досвіду Лувру в Абу-Дабі або моделі K11 Art Mall) демонструють нові формати міжнародної співпраці, де музеї діють як незалежні дипломатичні агенти. 4) Адвокація та відновлення: для України музейна дипломатія у 2025-2026 роках є інструментом збереження ідентичності та боротьби з пропагандою. Це включає створення наративів про війну, що служать засадам перехідного правосуддя та міжнародної солідарності.

Роль музейної дипломатії у міжнародній політиці щороку зростає. Музейна дипломатія дозволяє державам досягати зовнішньополітичних цілей через «культурні меморандуми» та спільні виставкові проекти. Зокрема, «Міжнародний форум культурної дипломатії – 2025» у Києві підкреслив, що сучасні музеї є не лише сховищами, а й амбасадорами знань, необхідних для формування вільного мислення у світі. Музеї сьогодні – це

простір для «дипломатії знизу вгору» (bottom-up cultural diplomacy), де участь громади у створенні виставок допомагає встановлювати автентичні міжкультурні зв'язки.

Музейна дипломатія у 2025-2026 роках розглядається як критичний компонент підготовки сучасних дипломатів, перетворюючи музеї з пасивних сховищ артефактів на активні платформи для міжнародного діалогу та стратегічної комунікації. Ключові аспекти та завдання у сфері підготовки дипломатів у 2026 році: 1) Розвиток навичок «м'якої сили»: дипломатів навчають використовувати культурну спадщину як інструмент зовнішньої політики для підтримки і просування позитивного іміджу держави та зміцнення довіри між країнами. 2) Симуляційне навчання: провідні установи, такі як Національний музей американської дипломатії (NMAD), використовують рольові симуляції для відпрацювання навичок переговорів, співпраці та вирішення конфліктів у реальних сценаріях. 3) Крос-культурна комунікація: навчальні програми фокусуються на розумінні культурних і кроскультурних наративів, що допомагає дипломатам ефективніше взаємодіяти з іноземними колегами та громадськістю. 4) Управління культурними кризами: важливим елементом є підготовка до збереження культурної спадщини в зонах конфліктів та використання музеїв як нейтральних майданчиків для переговорів, де традиційна дипломатія може бути обмежена. 5) Цифрова дипломатія: навчання включає роботу з цифровими музейними платформами, онлайн-виставками та соціальними мережами для поширення культурного впливу за межі фізичних кордонів.

Освітні програми та форуми 2026 року у сфері музейної дипломатії: Young Diplomats Forum 2025/2026: включає модулі про стратегічне використання культури та спадщини для розбудови міжнародних відносин; International Cultural Diplomacy Forum 2025/2026 (Україна): щорічна конференція, що об'єднує експертів для обговорення найкращих практик культурної дипломатії; Курси UNITAR: пропонують спеціалізовану підготовку з публічної та культурної дипломатії в багатополарному світі. Сучасна музейна дипломатія вимагає від спеціаліста не лише знання протоколу, а й глибокого розуміння ролі кураторів та музейних професіоналів як незалежних дипломатичних акторів.

Отже, ефективна діяльність та інституціональна роль музеїв у культурній дипломатії стає дедалі впливовішою у світі глобалізації та культурного розмаїття. Набутий досвід міжнародної співпраці та міжнародного співробітництва сприяє зміцненню взаємної зацікавленості між державами: підтримання культурних цінностей; сприяння вирішенню питань культурної спадщини; проєкти зі створення віртуальних музеїв та розвиткові екскурсійної діяльності нового формату. Розширення міжнародного співробітництва через проєкти музейної дипломатії сприяє побудові миру та взаєморозуміння у світі.

Подальші наукові розвідки щодо ролі інституцій пам'яті в культурній дипломатії та розробка стратегій міжнародного співробітництва у сфері культурних та креативних індустрій є важливими завданнями сучасного освітньо-наукового, бібліотечного, музейного й культурного дискурсів.

Музейна дипломатія та сучасні освітні практики музею перетворюють його на зовсім інше культурне середовище з новими формами участі відвідувачів у різних видах музейної діяльності, у новому інституціональному та культурно-інформаційному вимірі, новому публічному просторі. Дана тенденція стає стимулом для пошуку адекватних напрямів діяльності музею, розвитку наукових підходів, що відповідають ціннісним орієнтирам сучасного суспільства. Сучасні освітні практики перетворюють музейний заклад у зовсім інший культурний простір з новими формами участі відвідувача в різних видах музейної дипломатії, музейної діяльності та публічного простору.

1. Бистрицький, Є. (2020). Вступ / Є. Бистрицький, Р. Зимовець, С. Пролеєв. Комунікація і культура в глобальному світі. К.: Дух і Літера. С. 2-18.
2. Музеї України в культурній дипломатії: Спільні проєкти та обміни. 2024. 28 вересня. URL: <https://museums.org.ua/muzeji-ukrayini-v-kulturnij-diplomatiyi-spilni-projekti-ta-obmini/> (дата звернення: 15.08.2025).
3. Удовиченко, І. (2019). Принципи музейної педагогіки в період переосмислення ролі музею в суспільстві. *Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (28 листопада 2019 р., м. Київ). Біла Церква. С. 99-102.
4. Український культурний фонд (УКФ). URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 15.08.2025).
5. Ціватий, В. Г. (2022). Дипломатичний протокол і етикет міжнародної ввічливості в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: теоретико-методологічний і практичний дискурси наукової та освітньої дипломатії. *Сучасне суспільство: колективна монографія*. Розділ 3.12. Харків: СГ НТМ «Новий курс». С. 338-348.
6. Ціватий, В. Г. (2025). Публічна дипломатія в Україні та світі: соціально-гуманітарний, міжнародно-політичний і практичний виміри зовнішньої політики у сфері культури (1991-2025 рр.). *Соціально-гуманітарні відносини в сучасній Україні: виклики та перспективи: колективна монографія*. Харків: СГ НТМ «Новий курс». С. 73-88.
7. Ціватий, В. Г. (2014). Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32-36.
8. Черкашина, Т. (2025). Культурна дипломатія і переклад: образ України та українців через італомовні переклади української літератури 2022-2024 років. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (101), 108-115.
9. Carbó-Catalan E., Roig-Sanz D. (2022). Culture as Soft Power: Bridging Cultural Relations, Intellectual History and Cultural Diplomacy. 350 p.
10. Modern Diplomacy in Practice. (2020). Robert Hutchings, Jeremi Suri. Paris. 260p.